

DUNYODAGI ENG NOYOB O'SIMLIKLAR. QIZIL KITOB: ROSSIYANING NOYOB VA YO'QOLIB BORAYOTGAN O'SIMLIKLARI.

*Denov Tadbirkorlik va pedagogika instituti
"Anniq va tabiiy fanlar fakulteti" Biologiya yo'nalishi
3-bosqich talabasi Toyirova Sabrina Sobirovna*

Anotatsiya: Ko'pgina hollarda odamlar flora vakillari uchun har kuni kamroq mas'ul holga keladi, ya'ni ularning salbiy faoliyati natijalari: o'simliklar va fabrikalarning tuzilishi, atrof-muhitning tanazzulga va massiv o'rmonlarni kesishga olib keladigan chiqindilarning chiqishi. Bularning barchasi insoniyatning qo'lida halok bo'ladi. Inson tabiatni o'ldiradi va juda kam odam atmosfera holatining avvalo o'simliklar bilan bog'liqligini va kislorod bilan ta'minlaydigan faunaning vakillari ekanligini biladi. Sayg'oqning hududi tog'aning yarmidan iborat, lekin siz o'ylamasligingiz kerak, biz sizni faqat iqlimli o'rmonlar bilan yashaymiz, buning uchun siz xavotirlanmasligingiz kerak, aksincha, bugungi kunda atrof-muhit noto'g'ri o'simliklardan o'ladi, atrof-muhit fonida har yili yomonlashadi, bu birinchi navbatda zararli odamlarda.

KIRISH

Ushbu maqola bir necha yil ichida abadiy yo'qolishi mumkin bo'lgan eng noyob 10 o'simlikni taqdim etadi. Afsuski, bu ro'yxat tugamaydi, Qizil kitob har yili yangilanadi, hatto bizga tanish bo'lgan o'simliklar xavf ostida bo'lishi mumkin. Ushbu zavodning aholisi 1864 yilda ishlagan, bu erda faqatgina yuz nusxada qolgan. Hech kim Agave tirik qolishiga ishonmadi, chunki e'tibor juda kech edi. Biroq, prognozlarga qaramay, o'simlik populyatsiyaning pasayishi bilan kurashishga muvaffaq bo'ldi. Bugungi kunga qadar Arizona shtatidagi Tonto milliy o'rmoni bilan himoyalangan ikkita tur saqlanib qolgan. Ushbu faunaning tug'ilgan joyi Yangi daryo va Sierra Ankas tog'lari. Bir vaqtning o'zida agavning aksariyat turlarining barglari arqonlar, uy-ro'zg'or buyumlari, qo'pol matolarni ishlab chiqarishga xizmat qilgan; chiqindi qog'ozga o'ralgan. Asosan, agave tropik iqlimi, undan tolalar chiqishi uchun ishlab chiqarilgan. Sisal, furkeid Agave ishlab chiqargan Agave sisalevia, bir hekenem, Yukatan sisal, Agave cantalus va boshqalar abadiy yo'qolgan. Agave tolalari siqilgan va tortish o'yinlari uchun maqsadlar qo'yildi.

ASOSIY QISM

Enrubio

1995 yil ma'lumotlariga ko'ra, dunyodagi 150 nafar vakili bor. Enrubio Puerto-Riko hududida o'sadigan buta hisoblanadi. O'simlik engil iqlimga o'rganib qolgan. Bushning qulashi taqdirda uni himoya qilish qobiliyatiga ega keskin tikanlar bor. Afsuski, tog 'Goldenrod Washita o'simlik dunyosining yuqorida tilga olingan

vakillarining taqdirini aytib berdi. Olimlarning aytishicha, ushbu tur 25 ming yil avval butun sayyorada o'sib chiqqan. Bugungi kunga kelib u faqat Arkanzas va Oklaxoma shtatlarining chegarasida topilgan, chunki mahalliy iqlim Goldenrodning turmush tarzini qo'llab-quvvatlaydi. Bu yerdan buta nomi o'sib chiqqan, bu Washito tog' tizmasining joylashuvidir. Waushita tog'larining etagida mos, nam, salqin iqlim mavjud. Hozir hisobga olindi taxminan 130 vakil.

Botaniklarning aksariyati 21-asr boshlarida yalpiz oilasidan olingan bu buta yo'q bo'lib ketganiga ishonishgan. Lekin ko'p o'tmay, Stenogin Kanehoana'da butunlay yo'qolib ketganida oqlangan bo'lishi mumkin bo'lgan namuna paydo bo'ldi. O'simliklar va urug'larni etishtirish uchun qulay muhit, yo'qotish sababi o'simlik ildizining foydali xislati bo'lib, tibbiyotda faol qo'llaniladi. Tashqi tomondan, zavod zich barglarga ega bo'lib, vaqt o'tishi bilan (katta yoshli o'simlikda) tuklar paydo bo'ladi. Stenogin Oaxu orolining milliy bog'ida, Gvineya orollarida, Ueyn tog' tizmalarida saqlanadi. Bu turdagi jonivorlarning har qanday imkoniyati bor, chunki olimlar asirlikda o'simlik etishtirishga muvaffaq bo'lishdi.

Zelapodium Kovelli (Thelypodium howellii)

Shimoliy-sharqda, Oregon shtatida saqlanishga harakat qiluvchi juda g'alati ism bergan fauna vakili. Yer yuzida zaxirada saqlanadigan 5 ta namunadir.

Ma'lumotlarga ko'ra, XX asrning oxirida Zelaipodium aholisi 30 ming kishiga yetdi, ammo 10 yil davomida noyob buta tezda yo'qolib ketdi, buning sababi o'tlarni o'stirdi. Tegishli chora-tadbirlar juda kech bo'lib o'tdi va buta tirik qolish uchun imkoniyat qoldirmadi. Kelgusi 7 yilda o'simlik abadiy yo'q bo'lib ketishi mumkin.

Yirtqich Texas guruchiga Zizania Teksana ismli ikkinchi ism berildi. Agar Flora himoya qilish markazida amalga oshirilgan ko'plab tekshiruvlar ma'lumotlariga ishonib qolsangiz, Zizaniya yo'qolib ketish xavfi ostidadir, uning sababi suvning kamayishi hisoblanadi. Bu San-Marcos daryosi yaqinidagi Teksas shtatidagi Bahor ko'li to'g'onining ish faoliyatida uzilishlar bilan bog'liq. Bu buta uchun eng qulay sharoitlar mavjud. Completely - Akalifa viginsi, uni Galapagosse kichik orolning "aborigine" deb atash mumkin. Rossiyadagi xavfli o'simlik turlari qattiq himoyada. Bunga quyidagilar kiradi:

amur kadife, pizza daraxtlari, lotus va Qizil kitobga kiritilgan boshqa daraxtlar, daraxtlar va o'simliklar. Agar siz ushbu o'simliklarni tegishli himoya qilmasangiz, kelajakda bu butunlay beqarorlikka olib keladi. Darhaqiqat, ekotizimda oziq-ovqat zanjiri bor. Ma'lum turning yo'q bo'lib ketishi natijasida tabiatning soni va boshqa aholisi ham o'zgarib ketgan. Har bir o'simlik ma'lum bir DNK molekulasini olib yuradi. Agar u yo'qolsa, genetik moddani ham qaytarib bo'lmaydi. Misol uchun, faqat bezgakni davolashga qodir, chunki tarkibida artemisinin o'z ichiga oladi va boshqa o'simliklarda kuzatilmagan.

.Qizil kitobning barcha xavfli o'simliklar turlari ularning mavqei va himoya darajasiga qarab, bo'lim va toifalarga bo'linadi. Ulardan beshtasi bor:

Birinchi toifa yo'qolishi mumkin bo'lgan turlarni o'z ichiga oldi. Agar odamlar himoya choralari qo'llamasa, ularni qutqarib bo'lmaydi. Ular orasida: katta otliq, qirol fern, oq shpil, cho'zinchoq baland bo'yli, bort tolasi, ayolning terisi.

Ikkinchi bo'lim. Bu yerda yuqori populyatsiyaga ega bo'lgan ro'yxatga olingan o'simliklar mavjud, lekin tezda kamayib bormoqda. Bu o'simliklarning bir qatorini yo'qotishi mumkin. Bunga quyidagilar kiradi: oddiy baranets, ayiq prujinasi, ko'l yarim sharlari.

Uchinchi toifa cheklangan hududlarda o'sadigan o'simlik turlarini keltirdi. Ularning oz miqdori bor. Ular yo'q bo'lish bilan tahdid qilinmaydi. Bu ro'yxatga quyidagilar kiradi: suv, qaymoq, sariq, kichik fasol, Sibir daraxtlari, o'rmon anemonlari, suv kashtan, mittak qayin.

To'rtinchi toifa. U zaif tushunchaga ega bo'lgan o'simliklarni ta'riflaydi, lekin ularning soni kichikdir. Ular quyidagilardir: aql-idrok zambil, mo'jizali binafsha rang va gulxan. Beshinchi toifaga ta'mirlangan turlar kiradi. Bunga maxsus xavfsizlik choralari yordam berdi. Ammo o'simliklar orasida bunday turlar juda kam.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'simliklar dunyosiga sayohat / Comp. MM. Alekseychik. Minsk: Nar. Asveta, 1968 yil. Roxlov V., Teremov A., Petrosova R. Ko'ngilochar botanika. M.: Ast-Press, 1998 yil.

2. O'zbekiston Respublikasi "Qizil kitobi" o'simliklar bo'limining solishtirma tahlili (1994, 1998 va 2006-yilgi nashrlar asosida).